

УДК 378.091.12:502/504(438)

Демешкант Наталія Андріївна

доктор педагогічних наук, професор кафедри інноваційної діяльності в АПК
Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ
demesz@mail.ru

РОЛЬ І ФУНКЦІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Анотація. Стаття присвячена аналізу професійно-екологічної компетентності науково-педагогічних працівників. Значна увага приділена визначенню функцій викладачів природничо-аграрних вищих навчальних закладів щодо формування екологічної свідомості майбутніх фахівців аграрної сфери. Здійснено порівняння функцій викладача згідно з традиційною та сучасною навчальними моделями. Наголошено на важливості вироблення у науково-педагогічних працівників готовності до реалізації завдань екологічної освіти; визначено та охарактеризовано рівні її дослідження.

Ключові слова: екологічна освіта; науково-педагогічні працівники; професійно-екологічні компетентності.

Актуальність дослідження. На сучасному етапі соціального розвитку проблема екологічної підготовки молоді, формування її екологічної компетентності набуває дедалі більшої актуальності. Її особливий сенс закладено у професійну підготовку студентів аграрних університетів, оскільки від ступеня сформованості екологічної компетентності спеціалістів аграрної сфери безпосередньо залежить ефективність процесів захисту навколишнього природного середовища від прямого забруднення і руйнування; зниження ресурсо- і енергоємності сільськогосподарського виробництва; впровадження маловідходних технологічних систем і процесів; зменшення втрат сільськогосподарської продукції; запровадження екологічних технологій, виробництво екологічно чистої продукції, оптимізація ландшафтів тощо.

Формування екологічної компетентності майбутнього фахівця аграрної сфери не обмежується вивченням виключно екологічних дисциплін. Даний процес включає світоглядні, політичні, морально-естетичні та інші аспекти формування особистості. Це означає, що екологічна підготовка не втратила своєї актуальності, більше того – вона повинна набути системного характеру, інтегруватися у зміст вищої професійної освіти.

Мета статті полягає у аналізі професійно-екологічної компетентності науково-педагогічних працівників, окресленні їхньої ролі та функцій у реалізації завдань екологічної освіти в процесі підготовки майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. Професійна екологічна підготовка – багатоаспектний процес що включає в себе формування наукової системи знань у галузі взаємодії природи і суспільства, виховання гуманістичного світовідчуття особистості, формування екологічних переконань особистості і, в кінцевому рахунку, досягнення високого рівня сформованості екологічної компетентності, що визначає активну позицію особистості у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів. Таким чином, у зв'язку з важливістю проблеми формування екологічної компетентності майбутніх фахівців аграрної сфери, значної актуальності набуває питання вдосконалення професійної еколого-педагогічної підготовки науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів природничо-аграрного спрямування.

Лише компетентний викладач здатний підтримувати всебічний розвиток студента та підготувати його до функціонування в сучасному світі. Модернізація завдань і компетентностей викладача визначають напрями еколого-педагогічної підготовки, провідними з яких, є: індивідуалізація і персоналізація; перехід до дослідницько-пошукового стилю науково-педагогічної діяльності; відкритість до суспільних і освітніх перетворень, поглиблення екологічних та біоетичних знань; пізнання методології природничо-екологічних наук; знання дидактичних принципів практично-польових занять; слідкування за найновішими науковими дослідженнями та їх оцінка з точки зору значення для людини і навколишнього середовища; донесення студентам екологічних проблем та проведення дискусій на біотичну тематику.

Освітні тенденції XXI століття зумовлюють перегляд ролі педагога в системі «викладач-студент». Викладач – це не лише особа, що переказує студентам знання, але також навчає використовувати їх на практиці, розкриває різноманітні причинно-наслідкові взаємозв'язки. Саме тому науково-педагогічні працівники природничо-екологічних дисциплін у процесі підготовки майбутнього фахівця аграрної сфери

повинні враховувати, серед іншого, морально-етичні компоненти змісту підготовки та суспільну потребу на певний вид науково-педагогічного спілкування. Метою діяльності викладача вищого навчального закладу природничо-аграрного спрямування є пробудження активності майбутніх фахівців аграрної сфери до спонтанної, творчої участі у формуванні суспільної екологічної культури.

Узагальнення науково-педагогічних праць дозволяє виділити три основні функції сучасного викладача:

- 1) лідера студентської групи, який здійснює керівництво навчально-дослідною роботою, а не нав'язує власні думки [5];
- 2) особи, що допомагає студенту у визначенні індивідуальної стратегії праці над собою в міру власних можливостей [6];
- 3) посередника і дорадника – організатора навчального процесу, оснований на діалозі [2].

Функція викладача природничо-аграрного навчального закладу повинна полягати у мотивуванні студентів до формулювання природоохоронних проблем, ознайомлення їх із різними джерелами екологічних знань, ходом та результатами їх природничо-дослідницької роботи, допомозі в інтегруванні екологічних відомостей.

Різні погляди щодо ролі викладача в XXI столітті схилиють до прийняття точки зору А. Стерніцкої (A. Sternicka), яка вважає, що функція викладача полягає у пошуку нових рішень екологічних проблем, розв'язання природоохоронних суперечностей і конфліктів, що, зрештою, є показником професійної позиції і відповідальності [8].

Відповідно до суспільної теорії конструктивізму, викладач визначається як посередник, роль якого у наданні допомоги при набуванні знань, а не в донесенні готових. У педагогічній науці набуває популярності світова тенденція відходу від традиційної моделі взаємовідносин «викладач-студент», коли студенти в навчальному процесі займають пасивну позицію, і перехід до виконання викладачем ролі провідника, коли студент бере активну участь у набуванні знань. Така зміна вимагає від викладача-«посередника» набуття цілком нових професійних умінь (таб. 1).

**Порівняння функцій викладача згідно з традиційною та сучасною
навчальними моделями**

Функції викладача у традиційній навчальній моделі	Функції викладача-«посередника»
<ul style="list-style-type: none"> - доносить знання; - проводить заняття, стоячи перед аудиторією; - надає відповіді відповідно до навчальної програми; - більшість часу на занятті пояснює, лекція побудована на монолозі з боку викладача. 	<ul style="list-style-type: none"> - ставить питання; - підтримує, перебуваючи на останніх рядах аудиторії; - надає підказки і допомагає створити обставини, за яких студенти самостійно знаходять відповідь; - знаходиться в постійному діалозі зі студентами.

Джерело: опрацювання автора на підставі Brownstein (2001) [1]; Rhodes і Bellamy (1999) [7]

Належним чином здійснювана екологічна освіта у вищих навчальних закладах здатна сформувати спеціаліста, який використовуватиме принципи екорозвитку у процесі фахової діяльності. Підготовка молоді до реалізації ідеї сталого розвитку вимагає від викладача переоцінки набутих знань і умінь. Він повинен усвідомлювати, що є аніматором, який надихає студентів до максимального розвитку індивідуальності, власних сил і можливостей, а не лише переказує теоретичні знання.

Викладач, прагнучи сформувати у студентів екологічну життєву позицію, не може обмежуватися функцією інформатора, який доносить певні природничо-екологічні знання. Педагог повинен стати, перед усім, організатором природоохоронної діяльності студентів, яка шляхом вироблення системи цінностей, сприяє формуванню екологічних поглядів, мислення та свідомості.

Особливо важливим є твердження, що орієнтація на аксіологічні аспекти опанування людиною природи, спонукає викладача до активної реалізації культурної функції освіти. Суть її, на відміну від нормативно-переконуючих функцій, полягає не на догматичному нав'язуванні норм поведінки в

навколишньому природному середовищі, а на створенні умов для набуття досвіду суспільного співіснування з природою.

Система знань і умінь формується шляхом сприйняття студентами особистості викладача. Саме тому важливим завданням є особисте переконання педагога в необхідності реалізації принципів сталого розвитку, лише таким шляхом ідея передається і наслідується студентами.

У недалекому минулому основна функція викладача полягала у трансформуванні суспільного досвіду у вигляді знань і способів пізнання, у той час як у сучасній вищій школі педагог зобов'язаний перед усім прагнути до індивідуального особистісного та фахового розвитку кожного студента. У зв'язку з цим першочергове завдання викладача полягає у виробленні індивідуальних навчальних стратегій, здійсненні навчально-педагогічної діагностики, проведенні індивідуальних консультацій тощо.

Важливим аспектом ролі науково-педагогічного працівника в реформуванні освіти є його професійна підготовка у запровадженні планових змін до змісту навчальних планів і програм, встановлення нових відносин між викладачем і студентом, трактування студента як основного суб'єкта навчального процесу, а також формування нового стилю діяльності всього навчального закладу.

У наукових працях, присвячених проблемам сучасної вищої освіти, вчені наголошують, що навчальний процес у вищому навчальному закладі характеризується вираженою специфікою, пов'язаною з відбором змісту, форм і методів навчання, поєднанням теоретичної і практичної підготовки, віковими особливостями учнів, або студентів [9]. Тому особливого значення набуває психолого-педагогічна підготовка викладача, а також удосконалення його науково-методичних компетентностей. Зазначена проблема є типовою для вищих навчальних закладах, а її ускладнення пов'язане з тим, що до реалізації завдань екологічної освіти мають бути залучені викладачі усіх навчальних дисциплін із певної програми підготовки.

Сучасні світові стандарти ставлять перед екологічною освітою потужні вимоги. Викладач повинен мислити в категоріях глобальних цивілізаційних

проблем, а також мати здібності перенести такий спосіб мислення до навчального закладу й оточуючого соціального середовища. У деяких європейських державах, зокрема у Великій Британії, ось уже впродовж кількох років до навчальних планів і програм підготовки на всіх освітніх рівнях запроваджено окремий навчальний модуль «Освіта для сталого розвитку». Його метою є підготовка членів суспільства до прийняття екологічних рішень (індивідуальних, або колективних, професійних, або громадських) на місцевому, регіональному, або глобальному рівні щодо здійснення діяльності, яка сприяє зростанню якості життя населення без загрози для навколишнього природного середовища [4].

Екологічна освіта на рівні вищих навчальних закладів охоплює професійне навчання, підготовку фахівців до природоохоронної діяльності, що передбачає ознайомлення майбутніх спеціалістів із природоохоронною проблематикою, та післядипломну підготовку, підвищення фахових компетентностей, що має на меті вдосконалення екологічних знань і вмінь. У вищих навчальних закладах екологічною освітою охоплена також підготовка аспірантів, дисертаційні роботи яких, не залежно від тематики, містять екологічний розділ. Надзвичайно поширеною формою екологічної освіти є також студентські наукові гуртки [3].

У контексті вирішення завдань екологічної освіти особливого значення набуває готовність викладачів до їх реалізації, що є показником еколого-професійної підготовки педагога. Загалом, готовність до професійної діяльності можна досліджувати на декількох рівнях: *особистісному*, що передбачає характеристику готовності як прояву індивідуальних рис, зумовлених передбачуваним характером діяльності; *функціональному*, який окреслює готовність як тимчасове явище, здатність до праці, початкову активізацію психічних функцій, уміння мобілізувати необхідні фізичні і психічні ресурси з метою реалізації професійної діяльності та *практично-виконавському*, який характеризує готовність як цілісний прояв усіх рис особистості, що дозволяє ефективно виконувати покладені функції.

Висновки. Таким чином, формування екологічної свідомості, поглядів і природоохоронної життєвої позиції суспільства вимагає неперервної екологічної освіти та постійного моніторингу її ефектів перед усім у майбутніх фахівців будь-

якої сфери діяльності. Екологічна освіта повинна складати єдиний неперервний органічний процес, кожен етап якого повинен передбачати формування певних виховних цінностей. І саме від усвідомлення викладачем своєї ролі в реалізації завдань екологічної освіти в значній мірі залежить її результативність та ефективність.

СПИСОК ВИКОРИСАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Brownstein B. Collaboration: The Foundation of Learning in the Future / B. Brownstein // Education. 2001. – Nr 122(2). – 240 p.
2. Filipiak E. Nauczyciel wobec wyzwań i zagrożeń edukacji XXI wieku / E. Filipiak // Nauki pedagogiczne w Polsce; red. L. Lewowicki, M. Szamański. – Kraków: Wyd. Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 2004. – S. 36-49.
3. Fleszar E. Znaczenie laboratorium terenowego dla zachowania różnorodności biologicznej / E. Fleszar // Edukacja środowiskowa wzmocnieniem zrównoważonego rozwoju: monografia; red. D. Cichy. – Warszawa: IBE, WSP ZNP, 2005. – 225 s.
4. Grodzińska-Jurczak M. Gospodarka odpadami na terenie osiedla a edukacja środowiskowa społeczności lokalnych / M. Grodzińska-Jurczak, M. Tarabuła // Edukacja środowiskowa społeczności lokalnych w Polsce i w innych krajach Unii Europejskiej; red. L. Tuszyńska. – Warszawa: UW, 2005. – S. 76-97.
5. O'Neill D.K. Why educate little scientists? Examining the potential of practice-based scientific literacy / D.K. O'Neill, J.L. Polman J.L. // Journal of Research in Science Teaching. – 2004. – Nr 41 (3). – P. 234-266.
6. Podgórecki J. Moralne aspekty komunikacji społecznej / J. Podgórecki // Homo communicus. Szkice pedagogiczne; red. W. Kojs. – Katowice: Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, 2000. – S. 23-28.
7. Rhodes L.K. Choices and consequences in the reform of teacher education / L.K. Rhodes, T. Bellamy // Journal of Teacher Education. 1999. – Nr 50. – P.17-26.
8. Sternicka A. Postawy uczniów wobec nowych technologii XXI / A. Sternicka // Edukacja Biologiczna i Środowiskowa. Innowacje. Inspiracje. – 2007. – Nr 2(22). – S. 14-24.
9. Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: [монографія / Н.В. Абашкіна, О.І. Авксентьєва, Р.І. Антонюк, Т.М. Десятов та ін.]; за ред. Н.Г. Ничкало, В.О. Кудіна. – Черкаси : Вибір, 2000. – 322 с.

Рецензент

Рідей Н.М. – д. пед. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2015

РОЛЬ И ФУНКЦИИ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ РАБОТНИКОВ В РЕАЛИЗАЦИИ ЗАДАЧ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Демешкант Наталия Андреевна

доктор педагогических наук, профессор кафедры инновационной деятельности в АПК
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, г. Киев
demesz@mail.ru

Аннотация. Статья посвящена анализу профессионально-экологической компетентности научно-педагогических работников. Значительное внимание уделено определению функций преподавателей естественно-аграрных высших учебных заведений по формированию экологического сознания будущих специалистов аграрной сферы. Проведено сравнение функций преподавателя согласно традиционной и современной учебных моделей. Подчеркнута важность формирования у научно-педагогических работников готовности к реализации задач экологического образования; определены и охарактеризованы ее уровни.

Ключевые слова: экологическое образование; научно-педагогические работники; профессионально-экологические компетенции.

ROLE AND FUNCTIONS OF ACADEMIC AND TEACHING STAFF IN ACCOMPLISHING THE TASKS OF ENVIRONMENTAL EDUCATION

Natalia A. Demeshkant

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of innovation activities in agriculture
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv
demesz@mail.ru

Abstract. This article analyzes the professional and environmental competence of academic and teaching staff. Considerable attention is paid to the definition of the agricultural universities staff's functions on the formation of ecological consciousness of future specialists of the agrarian sector. A comparison of the teacher's functions in accordance with traditional and modern educational models has done. Highlighted in the formation of the staff's willingness to achieve the goals of environmental education; identify and characterize its levels.

Keywords: environmental education; academic and teaching staff; professional and environmental competence.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Brownstein B. Collaboration: The Foundation of Learning in the Future / B. Brownstein // Education. 2001. – Nr 122(2). – 240 p.

2. Filipiak E. Teacher to the challenges and threats twenty-first century education / E. Filipiak // *Nauki pedagogiczne w Polsce*; red. L. Lewowicki, M. Szamański. – Kraków: Wyd. Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 2004. – S. 36-49. (in Polish)
3. Fleszar E. The importance of field laboratory for conservation of biodiversity / E. Fleszar // *Edukacja środowiskowa wzmocnieniem zrównoważonego rozwoju: monografia*; red. D. Cichy. – Warszawa: IBE, WSP ZNP, 2005. – 225 s. (in Polish)
4. Grodzińska-Jurczak M. Waste management on the estate and environmental education community / M. Grodzińska-Jurczak, M. Tarabuła // *Edukacja środowiskowa społeczności lokalnych w Polsce i w innych krajach Unii Europejskiej*; red. L. Tuszyńska. – Warszawa: UW, 2005. – S. 76-97. (in Polish)
5. O'Neill D.K. Why educate little scientists? Examining the potential of practice-based scientific literacy / D.K. O'Neill, J.L. Polman J.L. // *Journal of Research in Science Teaching*. – 2004. – Nr 41 (3). – P. 234-266.
6. Podgórecki J. Moral aspects of social communication / J. Podgórecki // *Homo communicus. Szkice pedagogiczne*; red. W. Kojs. – Katowice: Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, 2000. – S. 23-28. (in Polish)
7. Rhodes L.K. Choices and consequences in the reform of teacher education / L.K. Rhodes, T. Bellamy // *Journal of Teacher Education*. 1999. – Nr 50. – P.17-26.
8. Sternicka A. Attitudes of students towards new technologies of XXI century / A. Sternicka // *Edukacja Biologiczna i Środowiskowa. Innowacje. Inspiracje*. – 2007. – Nr 2(22). – S. 14-24. (in Polish)
9. Vocational Education in Foreign Countries: A Comparative Analysis: [monograf / N.V. Abashkina, O.I. Avksentieva and other]; red. N.G. Nychkalo, V.O. Kudin. – Cherkasy : Vybir, 2000. – 322 s. (in Ukrainian)